

אין לסמוך למעשה ללא שאלת חכם

משפט יצחק

העלון לעידוד משפט התורה יו"ל ע"י מכון "האמת והשלום"

פרשת ויגש – תשפ"ד / גליון מס' 23 /

עישון בישול וטיגון בקרבת בית הכנסת

ד. גרונברגר

שאלה:

בסוגיא (כג. ד"ה קוטרא) 'נראה לר"י דדוקא קוטרא דכבשן שהוא גדול ומזיק ביותר'.

ואם כן עליו לברר מהו עשן תדיר וגדול שמזיק ביותר שאין לו חזקה בידי שכינים. וראיתי ביד רמ"ה (ס' פד) ובנמ"י (יב). **שכל דלא שהי רובא דיומא אין זה תדיר** ויש לו חזקה. אמנם הדבר פשוט שלא צריך שהעשן עצמו יישאר רוב היום, אלא כל שיש ריח שנשאר מהעשן רוב היום אין לו חזקה אף אם העשן עצמו אינו נעשה אלא מיעוט היום.

עוד מצאנו לרבנו הב"י בס' קנה סעיף לו' כ' שכל שהנזק מהעשן גדול ואין דרך בני אדם לסובלו **אף אם אינו תדיר אין לו חזקה**. דהיינו שס"ל שהירושלמי איירי בנזק קטן ולכן דוקא אם הוא תדיר אין לו חזקה והתוס' איירי בהיזק גדול ולכן לא הזכירו בדבריהם שיהיה תדיר. וכן נפסק בשו"ע שם.

וא"כ, לכאורה, אם הריח נשאר הרבה זמן אף שעצם העישון הוא כמה דקות, וכן אם הריח מזיק הרבה למתפללים צריך ראובן להפסיק עם הנזק.

דבר שאין אדם סובל: עוד שידך כאן את מש"כ הרא"ש (סו"ס יח') ז"ל: 'מכאן משמע שכל דבר שידוע שאין הניזק יכול לסובלו יכול לעכב'. וכן פסק ברמ"א ס' קנה סעיף לט'. וכאן שהעישון למי ששונא אותו הוא דבר שאין האדם יכול לסבול, ואפילו היחיד יכול לעכב.

אם חייב הניזק להרחיק: מה שטען ראובן שעל המתפללים לסגור את חלונות ביה"כ אינו נכון. שהרי נפסק שר' יוסי מודה בגירי דיליה, דהיינו במי שעושה את הנזק באופן ישיר שהוא צריך להרחיק ולא אומרים בזה של הניזק להרחיק, וכ' הרמב"ם (שכנים פי"א ה"ג) שמי שעשה בית הכסא ורוח מצויה מוליכה את הריח לבית חברו חייב להרחיק **'שכל אלו כמי שמזיק בחציו הם'**. ואם כן לא יכול ראובן לטעון 'אני זורק חיצים בתוך שלי ועליך להגן על עצמך'. אלא צריך להפסיק לזרוק את החיצים.

איסור מצד דיני תפילה: עוד נ"ל, שמאחר ומצאנו בגמ' (עירובין סה.) אמר רב חייא בר אשי אמר רב: **כל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל**. משום שנאמר בצר אל יורה. רבי חנינא ביומא דרתה לא מצלי. וכו' שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא. רב פפא לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא. והובאה להלכה בשו"ע ('או"ח ס' צח ס"ב) הרי שאסור ליחיד להכניס את עצמו למקום שידוע שאינו יכול להתפלל שם בכוונה מפני הריח שהוא תאב אליו, וק"י במקום שיש לו ריח שמפריע לו (אע"פ שאינו בגדר 'ריח רע' שאסור להתפלל לידו), וכ"ש אם הוא כועס על האדם שעושה את הריח שאז אין לו להתפלל מצד כעסו כמ"ש בגמ'. ואע"פ שהתוס' שם כתבו שהיום אין אנו מדקדקים בזה כי אין אנו מכוונים, כוונתם שאם ימצא האדם את עצמו במקום שיש בו ריח כזה לא יפסיד את התפילה מפני כך, כיון שממ"נ אין אנו מכוונים היטב, אבל פשיטא שאסור לאדם לגרום לכתחילה

מעשה היה בראובן אשר ביתו צמוד לבית הכנסת השכונתי בו מתקיימים מניינים לרוב לעמך בית ישראל בכל שעות היממה. ועתר ענן הקטורת עולה (יחזקאל ח), והנה ראובן מעשן כ-30 סיגריות ליום והמתפללים כבר בקשו ממנו כמה וכמה פעמים לסגור את חלונות ביתו הפונות לבית הכנסת בכדי שעשן הסיגריות לא ייכנס או שילך לעשן במקום אחר רחוק מבית הכנסת כי זה מאוד מפריע להם, בפרט בשעת התפילה.

ראובן לעומתם טוען שהוא מעשן בתוך ביתו כבר שנים, וגם זו טרחה גדולה עבורו לרדת לרחוב בכדי לעשן במקום אחר, ובפרט שעי"ז יש לו קוצר נשימה ואינו נהנה כ"כ מהסיגריות כמו שנהנה כאשר מעשן בביתו. עוד טוען ראובן שאינו מבין כלל על מה מדובר שהרי הריח של הסיגריות הוא ריח ניחוח ואינו ריח רע, ועוד אמרו חכמים 'ריח אין בו ממש' (פסחים כו.) ובפרט שהרבה מציבור המתפללים גם כן מעשנים, ויודע הוא שכונתם להציק לו ולגרום לו לצער מפני מעשה שהיה בינו לבין חשובי הקהל לפני כמה שנים. עוד טוען ראובן שאם רוצים יכולים הם לסגור את חלונות בית הכנסת ולהסיר את הנזק.

ומאחר ונושא זה מצוי בהרבה מקומות, וכן **אנשים שמעשנים מול הבית הכנסת** ועשן הסיגריות נכנס והבית ימלא עשן, ראינו לבאר כדלהלן:

תשובה:

היזק ע"י ריח רע ועשן: בגמ' בב"ב (כב: כג.) למדנו שהיו אומנים מקיזים דם סמוך לביתו של ר' יוסף ועי"ז היו באים עורבים ואוכלים את הדם ולאחר מכן היו מלכלכים את פירותיו של ר' יוסף בדם. ואמר ר' יוסף שעל האומנים להרחיק את עצמם אע"פ שהחזיקו להקזי דם שם מפני שהוא אסטניס ואינו יכול לסבול דם, ושואל אב"י: 'והא אחזיק להו, הא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה: **אין חזקה לנזקין**. ולא איתמר עלה, רב מרי אמר: בקוטרא, ורב זביד אמר: בבית הכסא אמר ליה: הני לדידי דאנינא דעתאי, כי קוטרא ובית הכסא דמו ליי'. ומבואר שם **בתוס' ד"ה אתו** שהאומנים היו עושים כן בתוך הרשות של עצמם ואע"פ פסק רק יוסף שעליהם להפסיק.

היוצא מהגמ' הנ"ל שכל אדם העושה עשן או ריח רע אפילו בתוך רשותו אם עי"ז מזיק לחברו, לא רק שחברו יכול לעכבו מלהתחיל לעשות כן אלא אפילו אם החזיק כבר כמה שנים במעשה זה לא מועיל חזקתו וצריך להפסיק ויחפש מקום אחר למעשיו.

באיזה עשן דברו: אלא שמצאנו **ירושלמי ב"ב (פ"ב ה"ב)** שם מבואר הגבלה לדין זה: 'המזיק אין לו חזקה. ר' יהושע אומר **ממחיי רבנין בעשן תדיר** כהדא חדא איתא הוות מדלקת חולין (פחמים) תחות ר' אילפיי איבעה ממחייא בידה אתא עובדא קומי רבי נסה אמר **לא אמרו אלא בעשן תדיר**'. עוד כתבו התוס'

סמוכין דדנין דיני חבלות היו גובין גם ממון דמי שומת הצער ואם נחלה מזה דמי ריפוי אף כשליכא נזק שלא בטל ממלאכתו מצד החולי, הרי חייב בעצם גם בלא עדים דלא יכול לתובעו כלל ואיכא עליו החיוב לשלם אף שאין ב"ד שיכולין לחייבו, ע"כ.

העולה לדינא:

- א. בני אדם המתגוררים סמוך לבית הכנסת אסור להם לעשות עשן או ריח רע או רעש בצורה מוגזמת אשר מפריע למתפללים.
- ב. במידה ויש צורך גדול כגון לבשל וכדומה עליהם להתקין על חשבונם מערכת אוורור אשר מוציאה את העשן מעל הבניין או בצד השני של הבית בכדי לא להזיק לרבים.
- ג. אסור לגבאים לחמם אוכל על הפלטה לצורך קידוש בשבת וכדומה אם ריח האוכל נודף ומפריע למתפללים להתפלל בכוונה, ויש לייחד חדר סגור לצורך זה או להתקין מערכת אוורור.
- ד. אסור לעשן בכניסה או בבתים הסמוכים לבית הכנסת אם העשן נכנס לבית הכנסת ומפריע למתפללים או ללומדים שם.
- ה. אסור לעשן בקרבת אנשים שמתנגדים לזה מאחר והוצאת העשן מהריאות והפה נחשב לחצי של המעשן [ה"ה להפיה ליד אנשים כשאנו אנוס על זה, ע"י דברים חמורים על זה בגמ' חגיגה ה.].
- ו. אם יודע המעשן שאחרים לא אומרים כלום רק מפני הנימוס אבל באמת זה מפריע להם אסור לו לעשן בקרבתם.
- ז. במקום שיש תועלת לציבור דוחים את הנאת היחיד מפניהם. והאמת והשלום אהבו.

ואינו כמזהיר אלא כמזכיר שעניין העישון הוא איסור גמור ומנוגד לרצון השם ולדעת הרבה פוסקים וביניהם הלבוש בס' תכ"ו והוא איסור דאורייתא, ולהלן קצת מראה מקומות למי שרוצה להתחזק בנושא ולעשות רצון בוראו בגוף שלם: רמב"ם פ"א רוצח ה"ה, רמב"ם סנהדרין פ"ח ה"ה, ריטב"א שבועות (כז:): באר הגולה ח"מ תכ"ז סק"צ, חפץ חיים לקוטי אמרים פרק י"ג. וקבצם כעמיר גורנה הרב **ציץ אליעזר חט"ו סל"ט**. ובשו"ת שבת הלוי ח"י סי' רצ"ה כ' גם בזה ע"ש. **ובקובץ תשובות הגר"ש אלישיב ח"א סי' רי"ט כ' שא"א לאסור מפני שילא יתפרסם בכל העולם את נזקי הסיגריות**, וצ"ל שכן היה בזמנו אבל היום פשוט שהדבר ידוע לכל העולם.

לדבר שיבטל כוונתו באמצע תפילתו. וא"כ מכיון שנקבע כאן מקום לבית הכנסת לרבים אין היחיד יכול לעשות דבר המזיק לרבים שלא יוכלו להתפלל בכוונה. אח"כ מצאתי סברא זו להדיא בשו"ת **שאריית יוסף** סימן כז', והוסיף שם שאם מפני נוי העיר חייבו את היחיד לקצוץ את האילן (ב"ב כד.) ק"ו לדבר מצוה שיש לחייבו. ואם כי אין זה ק"ו שהרי לא אמרו בגמ' מפני נוי העיר אלא בארץ ישראל שיש בו יישוב א"י ומצוה שיהיה מקומו של הקב"ה ועמו נאה, מ"מ רמז לק"ו יש כאן, והדין דין אמת כמו שכתבנו. וראיתי עוד בכנה"ג (ח"מ קנה' הגה"ט עו) שכ' במי שיש לו בית הכסא סמוך לבית הכנסת: "ואין למוחזק לומר קים לי דהוי מילתא דאיסורא שיתפללו בקהל ויהיה להם ריח רע (וה"ה) כאן שיתפללו לכתחילה ללא כוונה), ולומר שירחיקו הבית הכנסת זו רעה חולה דהיאך יניח אדם ביתו ונחלתו, וכ"ש בית הכנסת שהם רבים. **ושמעתי שיש מי שהורה לשכני ב"ה שמגעי ריח רע מביתם לב"ה שאין צריך להרחיק ולא חש לקמחיה**".

וסברא זו מספיקה גם בכדי לבטל את טענת ראובן שישנם כמה מתפללים שמעשנים בעצמם. שהרי אף אם האדם מעשן מ"מ פשוט שאין אדם מעשן בשעת התפילה ומה גם שזה מסיר את כוונת הלב, וממילא אף המעשנים אינם רוצים להריח ריח סיגריות בשעת התפילה. וגם יש לדון בזה מצד משי"כ **החזון איש** (ב"ב יג' ס"ק יא') כשרוצה לעכב על חברו להניח גפת ליד כותלו והוא בעצמו יש לו גפת שם אם שייך בזה לומר 'אע"פ שאדם יכול לחבל בעצמו אחרים שחבלו בו חייבים'. אלא שכבר דחה הרב פתחי חושן וכ' שפשוט שיש בזה תוספת נזק ואת זה לא קיבל. ועוד נ"ל, שספיקו של החז"א הוא מחלוקת ראשונים כמבואר להדיא בב"י ח"מ סי' קנו סוף חלק ראשון לגבי אם יכולים בני המבוי לעכב על רופא שבא לכאן כאשר כבר יש רופא אחר במבוי, דלרמב"ם אינם יכולים לעכב ולשאר הראשונים יכולים לעכב, וצ"ע למה לא הביאו הגאונים הנ"ל מחלוקת זו. ומ"מ יוצא שגם כאן יכול לומר שרוצה להזיק לעצמו רק בסיגריות שהוא בעצמו מעשן ונהנה מהם הנאה 'שלמה' אבל בסיגריות שאחרים מעשנים אינו רוצה להיזק מהם שהרי זה נזק נוסף ואין לו כל קשר עם הנזק הקודם, ופשוט.

ומכאן יש ללמוד דין נוסף, שאסור לכל אדם שהוא שכן לבית הכנסת לבשל אוכל שירחו נודף ביותר ונכנס לבית הכנסת, וכן יש להזהיר את הגבאים שלא לשים אוכל על הפלטות בחדרי בית הכנסת אם אין המקום סגור. **ודבר זה מצוי בשבתות** כשיש קידוש שהגבאים מחממים את האוכל במקום סמוך לבית הכנסת וע"ז הריח נודף ביותר ונמצאו שכל הקהל גופם בבית הכנסת וראשם ולבם בקדוש. והפתרון לזה הוא להתקין מערכת אוורור בבתים הסמוכים לבית הכנסת שיוציא את העשן מעל הבניין או לצד השני של הרחוב, וזכות המתפללים יעמוד בעדו ובעד הגבאים, וזוהי חלק מחובתם בתור משרתי הקהל.

תועלת הציבור נגד רווח היחיד: נוסף להנ"ל, אף אילו היינו אומרים שאין בזה איסור מצד דיני שכנים גרידא, מ"מ מצאנו בשו"ת מהרשד"ם סי' תס"ב שכ' שאם יש תועלת הציבור בזה דוחים את רווח היחיד מפני הציבור. וממילא כיון שהציבור מתפללים יותר טוב ללא 'ריח הניחוח' של ראובן, למרות שהוא נהנה מזה אפילו אם הדין היה נותן שיכול לעשן בתוך ביתו היה צריך להפסיק מפני תועלת הציבור.

ודין זה נוגע למעשה להרבה מקומות, כמו לדוגמה כאשר רוצים לסלול כבישים חדשים או לעשות פסי רכבת וע"ז מחייבים את היחיד לשנות את ביתו או חנותו וכו', שכל מקום שיש תועלת מובהקת לציבור דוחים את היחיד מפני זה, אלא שיש לחייב את הציבור לשלם את נזקו לאחר שישלכנו, וכמו שמבואר בגמ' (ב"ב כג.) בדין אילן המזיק את יופי העיר, ואכמ"ל.

טענת נזקי הגוף: ונדחמתי למראה עיני באשר אין המתפללים טוענים טענה פשוטה וברורה שיש בה לבדה כדי ליזכות בדין זה. שהעישון מזיק לבריאות כידוע ומפורסם, ואם כן אף אם נאמר שאין בזה משום ריח ולא קוטרא מ"מ יש בזה מזיק ממש שהרי זורק חיצים המזיקים לגוף של כל המתפללים יחדיו. וכנראה מרוב ההרגל בנושא זה הדבר נעשה טבע ואין שמים על לב את גודל הנזק שיכול לבוא ואת גודל האיסור שיש בזה מצד דיני ממונות לעשן ליד אנשים אחרים או במקומות ציבוריים.

ומצאתי שאלה דומה בגאון **אגרות משה ח"ב סי"ח**, שם כי ז"ל: אבל הוא עוד גרוע דהא המעשנין עושין מעשה מזיק בידים ממש דהרי עושין בפיהם עשן המזיק להאין מעשנין הנמצאים שם. ופשוט שאם היו ב"ד